

Okul Öncesi Dönemindeki Çocukların Aile İlişkileri İle Çocuklarda Görülen Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation of the Relationship between Children's Family Relationships during Preschool Period and Behavioral Problems in Children

Zeynep TOPÇU BİLİR¹

Aylin SOP²

Başvuru Tarihi: 25.05.2016

Yayına Kabul Tarihi: 15.12.2016

DOI: 10.21764/efd.10006

Özet: Bu çalışma, okul öncesi dönemindeki çocukların aile ilişkileri ve çocuklardaki problem davranış düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Düzce il merkezinde bulunan MEB'e bağlı bağımsız anaokuluna devam eden 48-66 aylık çocuk ve annelerinden (n=170) oluşmaktadır. Çalışmanın verileri araştırmalar tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu, "Problem Davranış Ölçeği" (Alisinanoğlu ve Özbey, 2009) ve Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından yapılan "Çocuk Ana Baba İlişki Ölçeği- Anne formu" kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda, anne-çocuk ilişki düzeyleri arasında çocukların yaşının, cinsiyetlerinin, annenin öğrenim düzeyinin anlamlı farklılığa yol açmadığı görülürken; anne yaşının, çocukların doğum sırasının ve okul öncesi kurumlarına devam sürelerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılığa yol açtığı tespit edilmiştir. Çocukların problem davranış düzeyinin çeşitli değişkenlerce incelenmesi sonucunda; çocukların cinsiyetinin, anne öğrenim düzeyinin çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Çocukların doğum sıralarının, anne yaşının ve uzmandan yardım alma durumu ile çocuklardaki problem davranış düzeyi arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir. Çocukların aile ilişki düzeyleri ile problem davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve anne-çocuk çatışma düzeyi arttıkça çocuklarda görülen davranış problemlerinin arttığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: *Okul öncesi dönem, problem davranışlar, anne-çocuk ilişkisi.*

Abstract: The aim of this study was to investigate the relationship between children's relations with family in preschool period and behavioral problems in children. The study sample consisted of 48- to 66-month-old children who attended a public kindergarten of the Ministry of National Education in Düzce city center in 2015-2016 school year and their mothers (n = 170). Data were collected using a Personal Information Form prepared by the researchers, "the Problem Behavior Scale" (Alisinanoğlu and Özbey, 2009) and "the Child Parent Relationship Scale – Mother Form", which was tested for validity and reliability in Turkish culture by Akgün and Yeşilyaprak (2010). The results showed that the surveyed children's gender, their ages and mothers' levels of education did not lead to significant differences in the children's levels of child-mother relationships. However, the children's mothers' ages, the children's birth orders and total durations of time the children attended preschool institutions caused a statistically significant difference. Also, analysis of the level of the children's behavior problems based on several variables revealed that the children's gender and mothers' levels of education showed no significant difference for behavioral problems in children. On the other hand, there was a significant difference between the children's birth orders, the mothers' ages and the status of getting help from experts and the level of problem behavior in children. Finally, there was a significant relationship between the family relationship levels of the children and their problem behaviors, and the behavior problems in the children increased in parallel to the increase in the level of mother-child conflict.

Keywords: *Preschool Period, problem behavior, mother-child relationship*

¹ Öğr. Gör. , Düzce Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, zeyneptopcubilir@duzce.edu.tr

² Arş. Gör. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, adursun@mehmetakif.edu.tr

Giriş

Sağlıklı, başarılı ve topluma katkı sağlayacak bireyler yetiştirmede anne baba tarafından çocuğun ihtiyaçlarının (sevilme, değer görme, saygı duyulma, özgüvenin geliştirilmesi, sosyal becerilerinin desteklenmesi vb.) karşılanması ve gelişiminin desteklenmesi önemlidir. Bu bağlamda anne baba ve çocuk arasında gerçekleşecek olan sağlıklı ilişki, çocuğun normal bir gelişim göstermesi ve başkalarıyla olumlu ilişkiler kurmasında önemli bir rol oynamakta (Tarkoçin ve Tuzcuoğlu, 2014), anne babalar olumlu ve olumsuz ilişkileri yoluyla çocuklarının davranışlarını şekillendirmektedirler (Al Rub, Rababaeh ve Mustafa, 2016). Erikson; bebek ve çocukların anne babalarıyla olan etkileşimlerinin kalitesinin, yaşamlarının ilk yıllarında aldıkları bakım, güven ve özerklik duygularıyla ilişkili olduğunu, çocukların duygusal açıdan sağlıklı bireyler olarak gelişmelerinde yaşamsal öğeler olduğunu vurgulamıştır (Gander ve Gardiner, 2001). Erken dönemde kurulan anne-çocuk ilişkisinin kaliteli olması, çocuğun sosyo-duygusal gelişimini etkilediği varsayımı bağlanma teorisi ile de desteklenmektedir (Ferreria vd., 2016). Çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerinin sağlıklı olması, anne-babanın sağladığı olumlu çevreyle mümkün olmaktadır. Destekleyici anne-baba-çocuk ilişkisi çocuğun gelişim sürecinde daha yüksek sosyal yeterlilik ve daha az sorun davranışlarla ilişkilendirilmektedir (Marti, Bonillo, Jane, Fisher ve Duch, 2015). Olumlu ve sağlıklı çevreyi bulamayan çocuklar ise, güvensizlik ve çelişkiler üzerine kurulu bir kişilik geliştirmeye başlamakta ve davranış stillerini bu yönde oluşturmaktadır. Olumlu ve sağlıklı çevreyi şüphesiz ki sağlayacak ilk kişiler; anne-babalardır (Yavuzer, 2008). Nitekim yapılan çalışmalar; anne-çocuk ilişki düzeyinin, çocukların okul öncesi kurumlarına uyum süreçleri üzerinde oldukça etkili olduğunu, olumlu anne-çocuk ilişkisine sahip çocukların girdikleri yeni ortamlarda daha az uyum sorunları ile karşılaştıklarını ve daha az problem davranışa sahip olduklarını göstermektedir (Driscoll ve Pianta, 2011).

Okul öncesi dönem, küçük çocukların hem gelişimsel zorluklarla başa çıkmasını gerektiren hem de çevreye uyumlu davranış gösterebilme arasında kaldığı en kritik dönemlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte ortaya çıkabilecek uyumsuz davranışlar çevrenin desteği ile birlikte aşılabilmektedir. Okul öncesi dönemde çocuklarda görülen duygusal ve davranışsal problemler incelendiğinde genel olarak dışa yönelim (externalizing) ve içe yönelim (internalizing) davranış problemleri olmak üzere iki kategoriye ayrıldığı görülmektedir (Gimpel ve Holland, 2003). Çocuklarda görülen dışa yönelim davranış problemleri çevre tarafından gözlemlenebilir davranışlardır ve önlem alınmakta geç kalındığında çocuklarda ciddi davranış bozuklukları oluşmasına sebep olmaktadır. Dışa yönelim davranış problemleri; saldırganlık, öfke, karşıt olma, hiperaktivite ve dikkat eksikliği gibi davranış bozukluklarını içermektedir. İçe yönelim problem davranışlar ise çevre tarafından kolaylıkla fark edilemeyen davranış bozukluklarıdır. Bu davranışlar kendini içe kapanıklık, ağlamaklı, endişeli olma (kaygı, korku, tedirginlik, bunalma vb.) şeklinde göstermektedir. İçe yönelim davranışların erken tanımlanmaması ve önlem alınmaması sonraki yıllarda ruhsal sorunların, depresyon ve anti-sosyal kişilik bozuklukları gibi ruh sağlığı hastalıklarının oluşmasına neden olduğu bilinmektedir (Campbell, 1994; Özbey ve Alisinanoğlu, 2009; Yaşar Ekici, 2014).

Son on yılda, batı ülkelerinde yapılan önemli araştırmalar, okul öncesi dönem ve okul çağı çocuklarında davranış problemlerinin yaygınlığına dikkat çekmiştir (Bao vd., 2016). Pianta (1997) çocuklarda görülen davranış problemlerinin % 10 ile % 15 oranlarında çocuğun yetişkinlerle yaşadığı ilişkilerle bağlantılı olduğunu belirtirken; Aguilar, Sroufe, Egeland ve Carlson (2000) çocuklar arasında yaygın görülen duygusal ve davranışsal problemlerin çoğunlukla ebeveyn-çocuk ilişkisinde yaşanan problemlerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Hill ve Bush (2001) aile etkileşiminin çocuklarda görülen kaygı ve problem davranışlar üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Araştırmalar, çocuklarda davranış problemlerinin gelişimini etkileyen faktörler arasında yer alan ana-baba-çocuk ilişkilerinin incelenmesinin yararlı olduğunu önerirken (Maccoby, 1980; Oktay, 2007); anne-baba-çocuk ilişkilerindeki sorunun okul öncesi dönem çocuklarının yaşadıkları

sorunlar arasında ilk sıralarda geldiğini ortaya koyan araştırma raporları da bulunmaktadır (OCD, University of Pittsburgh, 2005). Brook ve diğerleri (2012) kendi annesi ile negatif ilişkileri olan bireylerin çocukları ile de negatif ilişkilerinin olduğunu ve davranış problemi gösteren çocukların anneleri ile ilişkilerinin de olumsuz olduğunu öne sürmüşlerdir (Akt. Usta, 2014). Bu nedenle aile ilişkileri ve çocuklarda görülen davranış problemlerinin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan çalışmaların sonucu çocuğun yetiştirilmesinden sorumlu anne-babaların çocuğun gelişim özellikleri ve çocukla iletişim konularında bilinçli olmasının önemini göstermektedir. Çocukların gelişimleri hakkında fikir sahibi olmayan anne-babalar, çocuklarına uyumlu davranış göstermede etkili olamamakla birlikte çocuklarında davranış problemleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Dursun, 2010).

Bu düşünceden hareketle, çocukların sonraki dönemleri için risk taşıyan davranışlarını önleme veya ortaya çıkan davranışlarına müdahale etme çalışmaları, davranışın iyileştirilmesinde ya da ortaya çıkmasını engellemede önemli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, erken dönemde çocuklarda davranış problemlerinin oluşmasında etkili olan aileye ait faktörlerin belirlenmesi ve müdahale yollarına ilişkin çözümlerin üretilmeye çalışılması konusunda alan çalışmalarına devam edilmektedir (Crnic, Gaze ve Hoffman, 2005; Johnston, 1996; Akt. Dursun, 2010). Bir başka deyişle, problem davranışların, erken yıllarda nedenlerinin belirlenmesi ve çözümü; problem davranışın kalıcı hale gelmemesi açısından oldukça önem taşımaktadır (Derman ve Başal, 2013).

Bu araştırmanın temel amacı okul öncesi dönemdeki çocukların anne ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaç doğrultusunda “okul öncesi dönemdeki çocukların anne ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasında bir ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda belirlenen alt problemler şu şekilde belirlenmiştir:

1. Anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Anne-çocuk ilişki düzeyleri annenin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Anne-çocuk ilişki düzeyleri annenin öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır?
5. Anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Çocuklarda görülen davranış problemleri çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Çocuklarda görülen davranış problemleri annenin yaşına göre farklılaşmakta mıdır?
8. Çocuklarda görülen davranış problemleri anne öğrenim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
9. Çocuklarda görülen davranış problemleri çocuğun doğum sırasına göre farklılaşmakta mıdır?
10. Çocuklarda görülen davranış problemleri çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre farklılaşmakta mıdır?
11. Çocuklarda görülen davranış problemleri ebeveynlerin çocukların davranış problemlerine yönelik yardım alma davranışına göre farklılaşmakta mıdır?
12. Anne-çocuk ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada okul öncesi dönemdeki çocukların anne-çocuk ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelendiğinden nicel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Düzce il merkezinde bulunan MEB'e bağlı bağımsız anaokuluna devam eden 48-66 aylık 170 çocuk ve annelerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan çocuklar ile ilgili demografik özellikler Tablo 1'de; anne ve babalar ile ilgili demografik özellikler ise Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Demografik Özellikleri

Özellikler	Özelliklerin Kategoriler	n	%
Cinsiyet	Kız	88	51.8
	Erkek	82	48.2
Kardeş Sayısı	Kardeşi yok	39	22.9
	2-3 kardeş	124	72.9
	4 ve daha fazla kardeş	7	4.1
Doğum Sırası	İlk Çocuk	104	61.2
	Ortanca veya Ortanca çocuklardan bir tanesi	60	35.3
	Son çocuk	6	3.5
	Toplam	170	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan çocuklardan %51.8'i kız iken %48.2'si erkek çocuklardan oluşmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan çocukların %72.9'u iki veya üç kardeşe sahip iken, çocukların %61.2'si ilk çocuktur.

Tablo 2. Anne Babalara Ait Demografik Özellikler

Özellikler	Özelliklerin Kategorileri	Anne		Baba	
		n	%	n	%
Medeni Durum	Aile üyeleri birlikte	158	92.9	158	92.9
	Anne baba evli ama ayrı	3	1.8	3	1.8
	Anne baba boşanmış ve ayrı	4	2.4	4	2.4
	Belirtmeyen	5	2.9	5	2.9
	Toplam	170	100	170	100
Yaş	20 ve altı	-	-	1	0.6
	21-30	45	26.5	13	7.6
	31-40	106	62.4	107	62.9
	41-50	19	11.2	43	25.3
	51 ve üstü	-	-	6	3.5
	Toplam	170	100	170	100
Eğitim	İlkokul	26	15.3	20	11.8
	Ortaokul	20	11.8	14	8.2
	Lise	53	31.2	55	32.4
	Ön lisans	24	14.1	22	12.9
	Lisans	40	23.5	48	28.2
	Lisansüstü	7	4.1	11	6.5
	Toplam	172	100	170	100
Çalışma Durumu	Belirtmeyenler	1	0.6	4	2.4
	Çalışıyor	77	45.3	163	95.9
	Çalışmıyor	92	54.1	3	1.8
	Toplam	170	100	170	100

Tablo 2 incelendiğinde, araştırmaya katılımcı olan aile üyelerinin %92.9'u birlikte yaşamaktadır. Annelerin %62.4'ünün ve babaların % 62.9'unun yaş ortalamaları 31-40 yaş aralığında iken annelerin %31.2'si lise mezunu; babaların ise % 34.7'si lisans ve lisansüstü mezundur. Ayrıca annelerin %54.1'i çalışmıyorken babaların %95.9'u çalışmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında anne-baba ve çocuklar hakkında bilgi edinmek için “Kişisel Bilgi Formu”, çocukların davranış problemlerini belirleyebilmek için Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin “Problem Davranış Ölçeği” bölümü ve anne-babaların çocukları ile ilişkilerini belirlemek için “Çocuk Ana Baba İlişki Ölçeği” olmak üzere üç ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmaya katılan anne baba ve çocuklara ilişkin olarak cinsiyet, anne babaların öğrenim durumları, kardeş sayısı, anne babaların yaşları, çocukların doğum sırası, çocukların kaç yıldır okul öncesi eğitim aldıkları, annelerin çocukların problem davranışlarına yönelik yardım alma görüşlerinin belirlendiği form araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği- Problem Davranış Ölçeği Bölümü: Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını belirlemek amacıyla 1995 yılında Kenneth W. Merrel tarafından geliştirilmiş ölçek; 2003 yılında ölçek tekrar gözden geçirilerek 3–6 yaş arası toplam 3,317 çocuk ile norm çalışması yapılmıştır (Merrel, 2003). Ölçek; Sosyal Beceri Ölçeği ve Problem Davranış Ölçeği olmak üzere iki bağımsız ölçekten oluşmaktadır. Bu araştırma kapsamında “Problem Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin Türkiye geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Alisinanoğlu ve Özbey tarafından 2009 yılında yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formu, “16 maddeden oluşan Dışa Yönelim, 5 maddeden oluşan İçe Yönelim, 3 maddeden oluşan Anti-sosyal ve 3 maddeden oluşan Ben Merkezci” olmak üzere toplam 27 maddelik dört faktörden oluşmaktadır. Alisinanoğlu ve Özbey (2009) tarafından toplam iç tutarlık katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada “Problem Davranış Ölçeği” toplam iç tutarlık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır.

Çocuk Ana-Baba İlişki Ölçeği (Anne Formu): Robert Pianta tarafından 1992 yılında anne-baba-çocuk ilişkisini anlamak amacıyla geliştirilen ölçeğin Türk anneler için geçerlik ve güvenirlik çalışması Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formu, 24 maddeden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin Türkçe uyarılma çalışması sonucunda iki alt boyuttan oluştuğu tespit edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları çatışma boyutu alt ölçeği için .85; olumlu ilişki boyutu alt ölçeği için .73 ve toplam için .73 olarak bulunmuştur. Ölçekten yüksek puan alma olumsuz ilişkiyi gösterirken düşük puan alma ise olumlu ilişkiyi göstermektedir (Akgün ve Yeşilyaprak, 2010). Mevcut çalışma kapsamında ölçeğin iç tutarlık katsayıları; çatışma alt boyutu için .74; olumlu ilişki alt boyutu için .70 ve toplam ölçek için .75 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri 173 kişiden toplanmış sonrasında uç değerler çıkartılarak 170 kişiye düşürülmüştür. Uç değerlerin çıkarılması işlemi, veri setinin normal dağılımdan sapmasına ve yapılacak istatistiksel analizlerin etkilenmesine sebep olan aykırı değerlerin veri setinden çıkarılması olarak tanımlanmaktadır (Ovla ve Taşdelen, 2012). Verilerin normal dağılıma uygunluğunu belirlemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. Bu değerlerin $\pm 1,0$ arasında olması, dağılımın normallikten aşırı bir sapma göstermediği yönünde değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2008). Uç değerlerin çıkarılması işlemi sonrasında verilerin normal dağılıp dağılmadığına ilişkin olarak çarpıklık basıklık değerlerinin $\pm 1,0$ aralığında kaldığı görülmüştür. Veriler analiz sürecine dahil edilmeden önce ters maddeler çevrilmiştir. Çocukların Problem Davranış Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları ve annelerin Ana Baba İlişki Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarının çeşitli değişkenler

açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Farkın kaynağını belirlemek üzere varyansların homojenliği test etmek için Levene istatistik değerleri bulunmuş ve varyansların homojen dağıldığı durumlarda Tukey, homojen dağılmadığı durumlarda Tamhane T2 testi kullanılmıştır. Çocuklarda görülen davranış problemleri ile anne baba ilişki düzeylerinin karşılaştırılması için Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın tüm istatistiksel analizleri SPSS 21.0 paket programı ile yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun cinsiyetine göre t-testi ile yapılmıştır.

Tablo 3. Anne-Çocuk İlişki Düzeyinin Çocuğun Cinsiyetine Göre Bağımsız Gruplar t-testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Çatışma Boyutu	Kız	88	33.78	8.82	168	1.098	.274
	Erkek	82	32.34	8.26			
Olumlu İlişki Boyutu	Kız	88	15.38	4.07		1.652	.100
	Erkek	82	16.48	4.61			
Toplam	Kız	88	49.17	10.48		.213	.831
	Erkek	82	49.82	10.35			

Tablo 3 incelendiğinde annelerin çocuklarıyla ilişki düzeyleri çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermemektedir [$t_{(168)}=2.13$ ($p>.05$)].

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri annenin yaşına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Anne-Çocuk İlişki Düzeylerinin Annenin Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Çatışma Boyutu	Gruplar Arası	559.63	2	279.82	3.946	.021*	(21-30) Yaş- (31-40) Yaş
	Gruplar İçi	11842.03	167				
	Toplam	12401.67	169				
Olumlu İlişki Boyutu	Gruplar Arası	25.51	2	12.75	.666	.515	
	Gruplar İçi	3197.33	167				
	Toplam	3222.84	169				
Toplam	Gruplar Arası	625.29	2	312.64	2.960	.055	
	Gruplar İçi	17637.69	167				
	Toplam	18262.99	169				

* $p<.05$

Tablo 4 incelendiğinde annelerin anne-çocuk ilişki ölçeğinin çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar arasında annelerin yaşına göre anlamlı düzeyde farklılıklar görülmektedir [$F_{(2/167)}=3.946$, $p<.05$]. Varyansların homojen olmadığı durumlarda farkın kaynağını tespit etmek için Tamhane T2 testi yapılmış gruplar arasındaki farkın sonuçları incelendiğinde annelerden 21-30 yaş arasında olanların puan ortalamaları ($\bar{X}=35.35$) ile annelerden 31-40 yaş arasında olanların puan ortalamaları ($\bar{X}=31.67$) arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ölçekten yüksek puan almak olumsuz ilişkiyi gösterdiğinden dolayı bu fark 31-40 yaş arası olan anneler lehinedir. Bu anlamlı farklılık doğrultusundan annelerden 21-30 yaş arası olanların çatışma boyutunda yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Tablo 4'te görüldüğü üzere olumlu ilişki alt boyutu ve ölçek toplamında anne-çocuk ilişki düzeyleri annelerin yaşlarına göre anlamlı bir fark göstermemiştir.

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri annenin öğrenim düzeyine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Anne-Çocuk İlişki Düzeylerinin Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Anne Öğrenim Düzeyi	Çatışma Boyutu	Gruplar Arası	433.16	5	86.63	1.187	.318
		Gruplar İçi	11968.50	164	72.97		
		Toplam	12401.67	169			
	Olumlu İlişki Boyutu	Gruplar Arası	149.98	5	29.99	1.601	.163
		Gruplar İçi	3072.86	164	18.73		
		Toplam	3222.84	169			
	Toplam	Gruplar Arası	715.39	5	143.07	1.337	.251
		Gruplar İçi	17547.60	164	106.99		
		Toplam	18262.99	169			

Tablo 5 incelendiğinde anne-çocuk ilişki düzeylerinin puan ortalamaları, annelerin öğrenim düzeylerine göre farklılaşmamaktadır [$F_{(5/169)} = 1.337, p > .05$].

Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun doğum sırasına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Anne-Çocuk İlişki Düzeylerinin Çocuğun Doğum Sırasına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Çatışma Boyutu	Gruplar Arası	717.34	2	358.67	5.126	.007**	İlk çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
	Gruplar İçi	11684.33	167	69.96			
	Toplam	12401.67	169				
Olumlu İlişki Boyutu	Gruplar Arası	110.33	2	55.16	2.960	.055	
	Gruplar İçi	3112.51	167	18.63			
	Toplam	3222.84	169				
Toplam	Gruplar Arası	1300.22	2	650.11	6.400	.002**	İlk çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
	Gruplar İçi	16962.77	167	101.57			
	Toplam	18262.99	169				

**p<.01

Tablo 6'da görüldüğü üzere annelerin anne-çocuk ilişki ölçeğinin çatışma alt boyutundan aldıkları puanlar ile toplam anne-çocuk ilişki düzeyi arasında çocuğun doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılıklar görülmektedir [$F_{(2/167)} = 5.126, p < .01, F_{(2/167)} = 6.400, p < .01$]. Varyansların homojen olduğu durumlarda farkın kaynağını tespit etmek için Tukey testi yapılmış gruplar arasındaki farkın sonuçları incelendiğinde çocuğun ailenin ilk çocuğu olması ile ailenin ortanca çocuğu veya ortancalardan bir tanesi olmasına göre annelerin ilişki düzeylerinin çatışma alt boyutu puanları ve toplam ilişki düzeyleri puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Çatışma boyutundaki farklılık, ortanca veya ortanca çocuklardan bir tanesi olanların ($\bar{x} = 30.58$) lehinedir. Toplam ilişki düzeylerine göre annelerin puan ortalamaları ortanca veya ortancalardan bir tanesi olanların ($\bar{x} = 45.93$) lehine farklılaşmaktadır. Annelerin çatışma alt boyutunda ($\bar{x} = 34.72$) ve toplam ilişki düzeyinde ($\bar{x} = 51.15$) ilk çocukları ile puan ortalamalarının yüksek olması sebebiyle ilk çocukları ile daha olumsuz ilişkiye sahip olduğu şekilde yorumlanabilmektedir.

Araştırmanın beşinci alt problemine ilişkin olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri çocuğun okul öncesi eğitim alma yılına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Anne-Çocuk İlişki Düzeylerinin Çocuğun Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Süresine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Çatışma Boyutu	Gruplar Arası	468.69	2	234.34	3.280	.040*	1 yıl- 3 yıl
	Gruplar İçi	11932.97	167	71.45			
	Toplam	12401.67	169				
Olumlu İlişki Boyutu	Gruplar Arası	4.50	2	2.25	.117	.890	
	Gruplar İçi	3218.34	167	19.27			
	Toplam	3222.84	169				
Toplam	Gruplar Arası	521.67	2	260.83	2.455	.089	
	Gruplar İçi	17741.32	167	106.23			
	Toplam	18262.99	169				

*p<.05

Tablo 7’de görüldüğü üzere annelerin anne-çocuk ilişki düzeylerinden çatışma alt boyutu puanları arasında çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir [$F_{(2/167)}= 3.280$, $p<.05$]. Farkın kaynağını belirlemek için Tukey testi yapılmış gruplar arasındaki farkın sonuçları incelendiğinde, çocuğun okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre annelerin ilişki düzeylerinin çatışma alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Annelerin çatışma alt boyutu puan ortalamaları bir yıldır okul öncesi eğitime devam eden çocukları olan ($\bar{x}=34.72$) ile üç yıldır okul öncesi eğitim alan çocukların annelerin puan ortalamaları ($\bar{x}=29.83$) arasında farklılaşmaktadır. Bu fark, annelerden bir yıldır okul öncesi eğitim alan çocukları olanların lehinedir. Bu bulgu ile çocukları okul öncesi eğitimi üç yıldır alan annelerinin çocukları ile daha az çatışma yaşadıkları şekilde yorumlanabilmektedir.

Araştırmanın altıncı alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemleri çocukların cinsiyetlerine göre t-testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Çocukların Cinsiyetlerine Göre Problem Davranış Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Bağımsız t-testi Sonuçları

Alt Boyutlar		Cinsiyet	n	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Problem Davranış Ölçeği	Dışa Yönelim	Kız	88	11.71	6.66	168	.116	.907
		Erkek	82	11.59	6.57			
	İçe Yönelim	Kız	88	3.69	3.30		.416	.678
		Erkek	82	3.48	3.11			
	Anti Sosyal	Kız	88	1.30	1.35		.526	.599
		Erkek	82	1.42	1.61			
	Ben Merkezci	Kız	88	4.47	2.31		1.257	.210
		Erkek	82	4.02	2.37			
	Toplam	Kız	88	21.19	10.11		.421	.674
		Erkek	82	20.53	10.20			

Tablo 8 incelendiğinde Problem Davranış Ölçeği ve alt boyutları puan ortalamaları arasında çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Araştırmanın yedinci alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemlerinin annenin yaşına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerinin Annenin Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Problem Davranış Ölçeği	Dışa Yönelim	Gruplar Arası	387.95	2	193.97	4.642	.011*	(21-30) yaş- (31-40) yaş
		Gruplar İçi	6978.25	167	41.78			
		Toplam	7366.21	169				
	İçe Yönelim	Gruplar Arası	1.37	2	.68	.066	.936	
		Gruplar İçi	1735.61	167	10.39			
		Toplam	1736.99	169				
	Anti Sosyal	Gruplar Arası	.74	2	.37	.167	.846	
		Gruplar İçi	370.64	167	2.21			
		Toplam	371.38	169				
	Ben Merkezci	Gruplar Arası	49.41	2	24.70	4.671	.011*	(21-30) yaş- (31-40) yaş
		Gruplar İçi	883.20	167	5.28			
		Toplam	932.61	169				
Toplam	Gruplar Arası	689.57	2	344.78	3.456	.034*	(21-30) yaş- (31-40) yaş	
	Gruplar İçi	16660.83	167	99.76				
	Toplam	17350.40	169					

p<.05

Tablo 9 incelendiğinde, araştırmaya katılan annelerin yaşlarına göre toplam Problem Davranış Ölçeğinden [$F_{(2/167)}= 3.456$, $p<.05$], Dışa Yönelim [$F_{(2/167)}= 4.645$, $p<.05$] ve Ben Merkezci [$F_{(2/167)}= 4.671$, $p<.05$] alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Problem Davranış Ölçeği ve alt boyutlarındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla fark çıkan boyutlarda varyansların homojenliği test edilmiştir ve dışa yönelim, benmerkezci ve ölçeğin toplam boyutları için Tukey Testi yapılmış ve sonuçlar incelendiğinde dışa yönelim alt boyutunda 21-30 yaş arası ($\bar{x}= 14.13$) ile 31-40 yaş ($\bar{x}= 10.9$) arası olan annelerin, ben merkezi alt boyutunda 21-30 yaş arası ($\bar{x}= 5.15$) ile 31-40 yaş ($\bar{x}= 3.95$) arası olan annelerin, ölçek toplamından 21-30 yaş arası ($\bar{x}= 24.17$) ile 31-40 yaş ($\bar{x}= 19.86$) arası olan annelerin yaşlarına göre çocukların davranış problemleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda annelerden 21-30 yaş grubunda olanların çocuklarında davranış problemlerinin daha yüksek düzeyde görüldüğü şeklinde yorumlanabilmektedir.

Araştırmanın sekizinci alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemlerinin annenin öğrenim düzeyine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Anne-Çocuk İlişki Düzeylerinin Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Anne Öğrenim Düzeyi	Dışa Yönelim	Gruplar Arası	117.74	5	23.54	.533	.751
		Gruplar İçi	7248.47	164	44.19		
		Toplam	7366.21	169			
	İçe Yönelim	Gruplar Arası	107.33	5	21.46	2.160	.061
		Gruplar İçi	1629.65	164	9.93		
		Toplam	1736.99	169			
	Anti Sosyal	Gruplar Arası	18.41	5	3.68	1.711	.135
		Gruplar İçi	352.97	164	2.15		

	Toplam	371.38	169			
Ben Merkezci	Gruplar Arası	9.11	5	1.82		
	Gruplar İçi	923.50	164	5.63	.324	.898
	Toplam	932.61	169			
Toplam	Gruplar Arası	155.44	5	31.08		
	Gruplar İçi	17194.96	164	104.84	.297	.914
	Toplam	17350.40	169			

Tablo 10'da görüldüğü üzere anne öğrenim düzeylerine göre çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır [$F_{(5/165)} = .297, p > .05$].

Araştırmanın dokuzuncu alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemlerinin çocukların doğum sırasına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerinin Çocuğun Doğum Sırasına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Problem Davranış Ölçeği	Dışa Yönelim	Gruplar Arası	436.82	2	218.41	5.264	.006**	İlk Çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
		Gruplar İçi	6929.38	167	41.49			
		Toplam	7366.21	169				
	İçe Yönelim	Gruplar Arası	101.79	2	50.89	5.198	.006**	İlk Çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
		Gruplar İçi	1635.20	167	9.79			
		Toplam	1736.99	169				
	Anti Sosyal	Gruplar Arası	15.56	2	7.78	3.653	.028*	İlk Çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
		Gruplar İçi	355.82	167	2.13			
		Toplam	371.38	169				
	Ben Merkezci	Gruplar Arası	49.87	2	24.93	4.718	.010*	İlk Çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi
		Gruplar İçi	882.73	167	5.28			
		Toplam	932.61	169				
Toplam	Gruplar Arası	1742.08	2	871.04	9.320	.000**	İlk Çocuk- Ortanca veya ortancalardan bir tanesi	
	Gruplar İçi	15608.32	167	93.46				
	Toplam	17350.40	169					

**p<.01, *p<.05

Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya katılan çocukların doğum sırasına göre toplam Problem Davranış Ölçeğinden [$F_{(2/167)} = 9.320, p < .01$] ve tüm ölçeğin alt boyutlarından aldıkları puan arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir. Problem davranış ölçeğinden ve alt boyutlarındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla fark çıkan boyutların varyansların homojenliği test edilmiştir ve dışa yönelim, anti sosyal alt boyutları için Tamhane T2 testi, içe Yönelim, benmerkezci ve ölçeğin toplam boyutları için Tukey Testi yapılmıştır. Dışa yönelim alt boyutunda ilk çocuk ($\bar{x} = 12.91$) ile ortanca veya ortancalardan bir tanesi ($\bar{x} = 9.83$) ve ilk çocuk ($\bar{x} = 12.91$) ile son çocuk ($\bar{x} = 8.16$) grupları arasında fark olduğu görülmüştür. Bu fark, ilk çocuk grubunun lehinedir. Bu bulgu, çocuklarından ilk çocuk olanların, ortanca veya son çocuk olan çocuklara göre daha çok dışa yönelim davranış problemleri gösterdikleri şeklinde yorumlanabilmektedir. İçe yönelim alt boyutunda ilk çocuk ($\bar{x} = 4.17$) ile ortanca veya ortancalardan bir tanesi ($\bar{x} = 2.81$) grupları arasında fark olduğu görülmüştür. Bu farklılık ilk çocuk grubuna ait çocukların lehinedir. Çocuklardan ilk çocuk olanların, ortanca veya ortancalardan bir tanesi olan çocukların grubuna göre içe yönelim davranış problemleri gösterdikleri

bulunmuştur. Anti sosyal alt boyutunda ilk çocuk ($\bar{x}=1.60$) ile ortanca veya ortancalardan bir tanesi ($\bar{x}=0.98$) grupları arasında; benmerkezci alt boyutunda ilk çocuk ($\bar{x}=4.66$) ile ortanca veya ortancalardan bir tanesi ($\bar{x}=3.71$) grupları arasında; Problem Davranış Ölçeğinin genelinde ilk çocuk ($\bar{x}=23.35$) ile Ortanca veya ortancalardan bir tanesi ($\bar{x}=17.35$) ve ilk çocuk ($\bar{x}=23.35$) ile son çocuk ($\bar{x}=20.87$) grupları arasında fark olduğu görülmüştür. Toplam ölçekten alınan puanların çocuğun doğum sırasına göre farklılığına bakıldığında en az problem davranış gösteren grubun ortanca ya da ortancalardan bir tanesine grubuna ait çocuk olduğu görülmüştür. Diğer alt boyutlara bakıldığında ise en yüksek problem davranış ortalamalarının “ilk çocuk grubu” olduğu görülmektedir.

Araştırmanın onuncu alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemleri çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerinin Çocuğun Okul Öncesi Eğitime Devam Etme Süresine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	
Problem Davranış Ölçeği	Dışa Yönelim	Gruplar Arası	28.51	2	14.25 43.93	.324	.723
		Gruplar İçi	7337.69	167			
		Toplam	7366.21	169			
	İçe Yönelim	Gruplar Arası	5.08	2	2.54 10.37	.245	.783
		Gruplar İçi	1731.90	167			
		Toplam	1736.99	169			
	Anti Sosyal	Gruplar Arası	.97	2	.48 2.21	.220	.803
		Gruplar İçi	370.41	167			
		Toplam	371.38	169			
	Ben Merkezci	Gruplar Arası	9.54	2	4.77 5.52	.863	.424
		Gruplar İçi	923.06	167			
		Toplam	932.61	169			
Toplam	Gruplar Arası	65.01	2	32.50 103.50	.314	.731	
	Gruplar İçi	17285.39	167				
	Toplam	17350.40	169				

Tablo 12’de görüldüğü üzere çocukların Problem Davranış Ölçeği’nden aldıkları puanlar arasında çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre anlamlı farklılıklar görülmemiştir [$F_{(2/167)}=.314, p>.05$].

Araştırmanın on birinci alt problemine ilişkin olarak çocuklarda görülen davranış problemleri annelerin çocuklarda görülen davranış problemlerine ilişkin olarak yardım alma davranışına göre bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerinin Ebeveynlerin Yardım Alma Davranışına göre t-testi Sonuçları

Alt Boyutlar		Yardım alma	n	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Problem Davranış Ölçeği	Dışa Yönelim	Hayır	157	11.31	6.47	168	2.36	.019*
		Evet	13	15.76	6.98			
	İçe Yönelim	Hayır	157	3.59	3.19	.065	.948	
		Evet	13	3.53	3.47			
	Anti Sosyal	Hayır	157	1.33	1.47	.828	.409	
		Evet	13	1.69	1.54			

Ben Merkezci	Hayır	157	4.26	2.34	.045	.964
	Evet	13	4.23	2.52		
Toplam	Hayır	157	20.51	10.11	1.62	.107
	Evet	13	25.23	9.73		

*p<.05

Tablo 13 incelendiğinde çocuklarda görülen davranış problemleri annelerin çocuklarda görülen davranış problemlerine ilişkin olarak yardım almalarına göre dışa yönelim alt boyutunda farklılaşmaktadır [$t_{(168)} = 2.36$, ($p > .05$)]. Annelerden çocuklarının davranış problemleri için yardım almaya başvuranların çocuklarının dışa yönelim alt boyutundaki ortalamaları ($\bar{x} = 15.76$) yardım almaya başvurmayanların çocuklarına göre ($\bar{x} = 11.31$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç ile dışa yönelim davranış sorunu yaşayan çocukların annelerinin çocuklarının bu problemlerine yönelik olarak yardım almaya başvurduğu görülmektedir.

Araştırmanın son alt problemine ilişkin olarak annelerin anne-çocuk ilişki düzeyleri ile okul öncesi dönemdeki çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ikili korelasyon testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Aile İlişki Ölçeği ve Problem Davranış Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Tablosu

Alt Boyutlar		Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam
Dışa yönelim	r	.521**	.181*	.505**
	p	.000	.018	.000
	n	170	170	170
İçe yönelim	r	.306**	.184*	.329**
	p	.000	.017	.000
	n	170	170	170
Anti sosyal	r	.331**	.129	.327**
	p	.000	.094	.000
	n	170	170	170
Ben merkezi	r	.488**	.082	.437**
	p	.000	.290	.000
	n	170	170	170
Toplam	r	.598**	.214**	.582**
	p	.000	.005	.000
	n	170	170	170

*p<.05 **p<.01

Tablo 14 incelendiğinde, dışa yönelim alt boyutu ile çatışma alt boyutu arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = .521$, $p < .01$). Buna göre aile ilişkilerinde çatışma arttıkça çocuklarda görülen dışa yönelim davranış problemleri artmaktadır. Dışa yönelim alt boyutu ile olumlu ilişki alt boyutu arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r = .181$, $p < .05$) ve ilişki ölçeği geneli ile arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .505$, $p < .01$). Aile ilişki ölçeğinde olumlu ilişki boyutu ters puanlanmaktadır. Bu sebeple çocuklarda dışa yönelim davranış sorunları arttıkça olumlu ilişki düzeyinde azalma görülmektedir. İçe yönelim alt boyutu ile çatışma alt boyutu arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = .306$, $p < .01$); olumlu ilişki alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r = .184$, $p < .05$) ve aile ilişki ölçeği geneli ile orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki ($r = .329$, $p < .01$) bulunmaktadır. Çocuklarda içe yönelim davranışı arttıkça anne ile çatışma düzeyinin arttığı ve genel olarak olumsuz bir ilişkiye sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuklarda görülen davranış problemlerinden anti sosyal alt boyutu ile annelerin ilişki düzeyleri ($r = .327$, $p < .01$) ve çatışma boyutu ($r = .331$, $p < .01$) arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çocukların anti sosyal davranışları arttıkça anneleri ile ilişki düzeyleri olumsuz yönde etkilenmekte şeklinde

yorumlanabilir. Benmerkezci alt boyutu ile annelerin çatışma düzeyleri ($r = .488, p < .01$) ve genel ilişki düzeyleri ($r = .437, p < .01$) arasında da orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sonuç olarak annelerin ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .582, p < .01$). Çocukların anneleri ile ilişki düzeyleri olumsuz yönde ilerledikçe çocuklardaki problem davranışlarında artacağını ya da çocuklardaki davranış problemlerinin varlığı anneleri ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte olduğunu şeklinde yorumlanmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Okul öncesi dönemdeki çocukların anne ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan çalışmada annelerin görüşüne göre aile ilişki düzeyleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Ardından anne görüşüne göre çocukların problem davranışları çeşitli değişkenlerce incelenmiş son olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri ile çocukların davranış problemleri arasındaki ilişki incelenmiş ve sonuçlar sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Anne-çocuk ilişki düzeylerinin çocukların cinsiyetine göre incelendiğinde, anne-çocuk ilişki düzeylerinin çocukların cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği görülmektedir. Benzer olarak Alan yazında; Çakıcı'nın (2006) yaptığı çalışmada farklı sosyoekonomik düzeydeki ailelerde, çocukların cinsiyetlerinin anne-çocuk ilişkileri üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. Baumrind (1966) çalışmasında, çocukların cinsiyetlerine göre anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının birbirine çok benzediğini belirtmiş, cinsiyet ile ebeveyn davranışları arasındaki bağın tek başına yetersiz kalacağını ve farklı risk faktörlerinin de incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Hale, 2008; Akt. Dursun, 2010). Farklı olarak bazı araştırmalar cinsiyetin önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir (Keenan ve Shaw, 1997; Kerr, Loper, Olson ve Sameroff, 2004). Mevcut araştırmada cinsiyetlerine göre anne-çocuk ilişki düzeylerinin farklılık göstermemesinde çalışma grubunu oluşturan annelerin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin ilişki kurduğunu, anne çocuk ilişkisi üzerinde çocukların cinsiyetinden ziyade farklı sosyo-demografik faktörlerin etkili olabileceği söylenebilir.

Anne-çocuk ilişki düzeyleri annelerin yaşına göre incelendiğinde, çatışma boyutunda farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 21-30 yaş arasında olan annelerin 31-40 yaş grubundaki annelerden daha yüksek oranla çocuklarıyla çatışma yaşadıkları görülmektedir. Benzer şekilde Saygı ve Uyanık Balat (2013) tarafından yürütülen çalışmada 25-30 yaş grubu annelerin, daha ileri yaş grubundaki annelere oranla çocuklarıyla daha fazla çatışmalı ilişki yaşadıkları tespit edilmiştir. Kaya (2010) yaptığı araştırmasında annelerin yaşı arttıkça çocuklarına karşı daha hoşgörülü olduklarını bulmuştur. Mevcut araştırmadan farklı olarak Özyürek (2004) araştırmasında ebeveyn davranışlarının annelerin yaşlarına bağlı olarak değişmediğini vurgulamaktadır. Daha küçük yaşlarda çocuk sahibi olan annelerin çocuk yetiştirme konusunda bilgi ve becerisinin az olması, daha sabırsız olmaları gibi sebepler çocukları ile çatışma yaşamalarına sebep olabilmektedir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2010). Yapılan çalışmanın sonucunda da orta yaş grubundaki annelerin daha az çatışma yaşamasında bu yaş grubu annelerin çocuk yetiştirme konusunda daha fazla deneyimine sahip olmalarının etkili olabileceği ve birden fazla çocuğa sahip olmalarının da bu sonucu etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Anne-çocuk ilişki düzeylerinin annelerin öğrenim düzeylerine göre incelendiğinde, anne-çocuk ilişki düzeylerinin, annelerin öğrenim düzeylerine göre farklılaşmadığı saptanmıştır. Benzer şekilde Garriga ve Kiernan (2014) ebeveyn-çocuk ilişki kalitesi, anne-çocuk ilişkisi ve çocuk davranışlarını inceledikleri çalışmalarında, anne öğrenim düzeyinin anne-çocuk ilişki kalitesi üzerinde anlamlı farklılık ortaya koymadığı sonucuna ulaşmıştır. Button, Pianta ve Marvin (2001) anne-çocuk iletişimini değerlendirdikleri araştırmalarında, anne öğrenim düzeyi ile anne-çocuk iletişimi arasında ilişki bulamamışlardır. Mevcut araştırmada elde edilen sonuçtan farklı olarak anne öğrenim düzeyinin çocuklarla olan ilişkilerinde anlamlı düzeyde farkın bulunduğunu

ortaya koyan çalışmalarda mevcuttur. Gutman ve Feinstein (2010), yükseköğrenim düzeyine sahip annelerin çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler geliştirdiklerini belirtirken, Usta (2014) ilköğretim ve lise mezunu annelerin, üniversite mezunu annelere oranla çocuklarıyla olan ilişkilerde daha çok çatışma yaşadıklarını belirtmiştir. Anne öğrenim düzeyinin, annenin çocukla olan ilişkisi üzerinde alan yazın ve araştırmada farklı sonuçların elde edilmesinde, anne öğrenim düzeyi kadar, çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili annelerin farkındalık düzeyleri, tutumları ve bu konularda aldıkları aile eğitimlerinin etkili olduğu düşünülebilir.

Çocukların doğum sıralarına göre anne-çocuk ilişki düzeyleri incelendiğinde, çocuklardan ortanca veya ortancalardan bir tanesi grubunda olanların anneleri ile çatışma düzeylerinin ilk çocuk grubundaki çocuklara göre daha düşük olduğu ve ilişki düzeylerinin daha olumlu yönde olduğu görülmektedir. Bu sonucun elde edilmesinde annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda ilk çocuklarında yaşadıkları tecrübesizliklerin azalmış olmasının, yaşadıkları olumlu ve olumsuz deneyimler sonrasında ikinci ve üçüncü çocuklarına karşı daha sağlıklı davranışlar göstermiş olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Anne-çocuk ilişki düzeyleri çocukların okul öncesi kuruma devam etme sürelerine göre incelendiğinde, anne ilişki düzeylerinden çatışma alt boyutu puanları arasında çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresine göre anlamlı farklılıklar olduğu, daha uzun süre okul öncesi kuruma devam eden çocuklar ile annelerinin daha az çatışma yaşadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç okul öncesi eğitiminin çocukların kişilerarası iletişiminin ve sosyal becerilerinin gelişimindeki önemini bir kez daha ortaya koymakla birlikte farklı sonuçlara ulaşılan araştırmalarında olduğu görülmüştür. Driscoll ve Pianta (2011), erken çocukluk dönemindeki ebeveyn çocuk ilişkisinde, anne ve babaların çatışma ve yakınlık algılarını karşılaştırdıkları çalışmada 54 aylıkken anasınıfına başlayan çocukları 3 yıl boyunca izlemişlerdir. Çocukları anasınıfına başlarken ebeveynlere, çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirmek amacıyla ilişki ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, annelerin 3 yıllık süre sonunda, babalara oranla çocuklarıyla daha fazla yakın ve çatışmalı ilişki içinde oldukları ve belirtilen süre zarfında algılarında bir değişim olmadığı görülmüştür.

Çocukların problem davranışlarının anne görüşüne göre çeşitli değişkenlerce incelenmesiyle elde edilen sonuçlara göre; çocukların problem davranış düzeyleri üzerinde, cinsiyetin anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Bao ve diğerleri (2016) anaokula devam eden çocukların problem davranışları üzerinde etkili olan faktörleri inceledikleri boylamsal çalışmalarında, cinsiyetin çocukların davranış problemleri üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Alisinanoğlu ve Özbey (2009), çocukların içe yönelim ve benmerkezci davranışlarının cinsiyetlerine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma bulgusu Bao ve diğerleri (2016) ile Alisinanoğlu ve Özbey (2009)'in yaptığı araştırma sonucunu desteklemektedir. Elde edilen sonuçtan farklı olarak cinsiyetin çocukların davranış problemleri üzerinde etkili olduğunu, erkek çocukların kız çocuklarına oranla daha çok problem davranış gösterme eğilimi olduğunu gösteren araştırmalara alan yazında rastlanmaktadır (Kanlıkılıçer, 2005; Uyanık Balat ve Akman, 2008; Dursun, 2010; Shala, 2013; Yaşar Ekici, 2014). Mevcut araştırmada hem ilişki düzeyleri hem de çocukların problem davranışları bakımından anne görüşlerine başvurulmuştur, bu nedenle annelerin cinsiyete göre bakış açılarının değişmediği görüşü ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mevcut çalışma grubuna dahil çocukların problem davranış gösterme eğilimlerinde cinsiyetin önemli bir faktör olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklarda görülen davranış problemleri annelerin yaşlarına göre incelendiğinde ölçeğin toplam puan ortalamalarında 21-30 yaş arası ile 31-40 yaş arası olan annelerin arasında anlamlı farklılıklar olduğu 31-40 yaş grubu annelerin çocuklarında daha az problem davranış gözlemlendiği tespit edilmiştir. Alt boyutlar ele alındığında, çocuklarda görülen dışa yönelim davranış problemleri, benmerkezci davranışların annelerin yaşlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Elde edilen bulgudan farklı olarak, Eratay (2011) ise, annelerin yaşına göre çocukların davranış problemleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna

ulaşmıştır. Mevcut araştırma bulgusundan hareketle, annelerin yaşları ilerledikçe annelik yaşantılarının artması ve kendilerinde yaşadıkları olgunlaşmanın çocuklarını yetiştirmede ve çocuklarının problemlerini çözmede etkili olduğu düşünülebilir. Özellikle benmerkezci tavır içerisindeki çocuklarına karşı daha anlayışlı olabildikleri, genç annelerin problem çözme stratejilerine göre çocuklarının dışa yönelim davranışlarını daha kolaylıkla çözüm yoluna ulaştırabildikleri şeklinde yorumlanabilir.

Anne öğrenim düzeyine göre çocuklarda görülen davranış problemleri karşılaştırıldığında çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucu elde edilmiştir. Özbey (2009) yaptığı çalışmada, anne öğrenim durumlarına göre çocukların problem davranışlarında anlamlı bir farklılık olmadığını; benzer şekilde Kanlıkılıçer (2005) davranış problemlerinin ailenin öğrenim düzeyi değişkenine göre farklılık göstermediğini bulmuşlardır. Araştırma bulgusu Özbey (2009) ve Kanlıkılıçer'in (2005) araştırma bulgularını desteklemektedir. Buna karşın Şehirli'nin (2007) çalışmasında, öğrenim düzeyi düşük anneye sahip çocukların, öğrenim düzeyi yüksek anneye sahip çocuklardan daha fazla istenmeyen davranışlar gösterdiği görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen sonuç doğrultusunda, çocuğun davranışlarının şekillenmesinde annenin öğrenim düzeyi kadar, annenin çocuk yetiştirme konusundaki yetkinliği, çocukla olan iletişiminin kalitesinin ve kişiliğinin de önemli etkenler olduğu söylenebilir.

Çocukların doğum sırasına göre problem davranışları incelendiğinde en az problem davranış gösteren grubun ortanca ya da ortanca çocuklardan biri olduğu; en çok problem davranış gösteren grubun ilk çocuk grubu olduğu sonucu elde edilmiştir. Benzer şekilde Eratay (2011) okul öncesi dönem çocukların davranış problemlerini incelediği çalışmasında, çocuğun doğum sırası ile problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu; ilk sırada doğan çocuklarda parmak emme ve tırnak yeme davranışına daha çok rastlandığını belirtmiştir. Araştırma bulgusu Eratay'ın (2011) çalışma bulgusunu desteklemektedir. Özyürek ve Şahin (2010), ebeveyn davranışlarının özellikle ilk doğan çocuklarda farklılaştığını belirtmişlerdir. Çocukların doğum sırası ile aile ilişki düzeyi incelendiğinde doğum sırası düştükçe çatışma düzeyinde ilişkinin azaldığı tespit edilmişti. Bu sebeple annelerin ilk çocukları ile yaşadıkları çatışma düzeyi yüksek ilişkinin ilk çocuklarda daha çok problem davranış görülmesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca ilk doğan çocuklara olan aşırı ilgi, yetişkinlere bağımlı ve kendilerine güvensiz çocuklar olmalarına sebep olduğu düşünülmekte ve bu sebeple bu çocuklarda ortanca veya ortancalardan bir tanesi olan çocuklara göre daha fazla davranış problemi görülme olasılığını arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Çocuklarında problem davranış olduğunu düşünen anneler arasında, dışa yönelim davranış sorunu yaşayan çocukların annelerinin uzman yardımına başvurduğu belirlenmiştir. Dışa yönelim davranış problemleri genellikle çocukların kendisine ve çevresine zarar verecek nitelikte davranışlar olarak tanımlanmaktadır. İçe yönelim davranışlar, ben merkezi ya da anti sosyal davranışlara sahip çocuklar; çocukların kendi içlerinde yaşadıkları endişeli, kaygılı ve korku dolu olma davranışları, akranları ve yetişkinler ile etkileşimleri zayıf, sessiz çocuklar olarak nitelendirilmektedirler (Chansky, 2004). Bu nedenle saldırganlık, öfke, karşıt olma, aşırı hareketlilik gibi dışa yönelim davranışları aileler tarafından daha kolaylıkla fark edilen ve müdahale edilme gereği duyulan davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut araştırma kapsamında da annelerin özellikle dışa yönelim davranış problemleri için uzman yardımına başvurdukları görülmektedir. Krill ve diğerleri (2014), okul öncesi dönem çocuklarında görülen davranış problemlerini ekolojik model çerçevesinde inceleyerek, ailelerin aldığı sosyal desteğin çocuklardaki davranış problemleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonunda çocuklardaki içe ve dışa yönelim davranış problemleri üzerinde annelerin yetersiz ebeveynlik davranışlarının etkili olduğu ve annelerin erken dönemde sosyal destek almalarının çocuklarda oluşabilecek olası davranış problemlerinin ilerlemesini önlediğini belirtmiştir (Usta, 2014). Benzer şekilde Hautman ve diğerleri (2006), anne baba eğitimlerinin davranış problemleri olan çocukların en az % 60'ında klinik açıdan tam iyileşme

sağladığını belirtirken (Güven, 2013); Arkan ve Üstün'de (2009) yaptıkları çalışmayla, anne- baba eğitim programlarının davranış problemleri olan çocuklarda etkili olduğunu vurgulamışlardır. Birbirini destekleyen araştırma sonuçları, anne babaların çocuklarını yetiştirirken uzman desteğine ihtiyaç duyduklarını ortaya koyarken, okul öncesi dönemde verilecek danışma hizmetlerinin ve aile eğitim programlarının çocukların sağlıklı gelişimi üzerinde ne denli etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Anne-baba eğitimi programları, ebeveynler ile çocuklar arasında olumlu bir ilişki kurulmasını desteklerken, anne baba ve çocuk arasında sağlanan sağlıklı iletişim ile çocukların davranışları olumlu yönde etkilemektedir (Anastopoulos vd., 1993 Akt. Özmen, 2013).

Çocuklarda görülen davranış problemlerine okul öncesi kuruma devam etme sürelerine göre bakıldığında anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Benzer olarak Yaşar Ekici (2014) araştırmasında çocukların okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre problem davranışlarında farklılaşma olmadığını gözlemlemiştir. Araştırma sonucundan farklı olarak, Olcay (2008) tarafından yürütülen çalışmada, çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süreleri ile problem davranış düzeylerini incelenmiş; okul öncesi eğitimin ikinci yılında olan çocukların problem davranış puan ortalamalarının birinci yılında olan çocukların puan ortalamasına göre daha düşük olduğunu belirtmiştir. Benzer olarak Özbey (2009) ise okul öncesi eğitimde ilk yılda olan çocukların daha az problem davranışlara sahip olduğu saptanmıştır. Mevcut çalışmada okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre problem davranış görülme sıklığında bir değişiklik gözlenmemesinin nedeni olarak farklı değişkenlerin problem davranışların ortaya çıkışında etkili olabileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun okul öncesi eğitimi ne kadar uzun süre alırsa alsın problem davranışı değiştirmeye yönelik bir müdahale yapılmamasının bu durumu değiştiremeyeceğini, bu sebeple okul öncesi kurumlarında çocukların bilişsel gelişimleri kadar sosyal duygusal gelişim alanlarının da desteklenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle okul öncesi eğitim alan çocukların problem davranışlarının gözlemlenmesi, tespiti ve iyileştirme çalışmaları çocukların ileriki yaşlarda daha büyük sorunlarla karşılaşmasını engelleyeceği düşünülmektedir.

Son olarak anne-çocuk ilişki düzeyleri ile çocuklarda görülen davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç doğrultusunda ölçeklerin alt boyutları göz önüne alındığında; anne-çocuk çatışma düzeylerinin çocuklarda görülen dışa yönelim, içe yönelim, anti-sosyal ve benmerkezci davranış problemleri ile ilişkili olduğu; anne-çocuk olumlu ilişki düzeyleri ile çocukların dışa yönelim ve içe yönelim davranış problemleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bu bulgular, anne-çocuk ilişki düzeylerindeki olumsuzluklar arttıkça çocuklarda görülen davranış problemlerinin arttığı şeklinde ya da çocuklardaki davranış problemleri anne-çocuk ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği şekilde yorumlanabilmektedir. Çünkü anne-çocuk ilişkilerinde etkileşimin iki yönlü olduğu düşünülmektedir. Örnek verilecek olursa, küçük çocuklarda görülen hiperaktivite bozukluğu gibi dışa yönelim davranış problemleri konusunda bilinçsiz ebeveynler, çocuğun hareketlerini kasten yaptığını, dürtüselliğini özellikle kontrol edemediği düşünebilmekte ve çocuğuna olan ilgisini kaybederken çocuk ile çatışmalar yaşayabilmektedirler. Ancak, çocuğu ile ilgili, etkileşimi yüksek, çocuğunun sağlıklı gelişimini önemseyen farkındalığı yüksek anne-babaların çocuklarıyla çatışma yaşama riskleri daha düşük iken olumlu ilişkiler kurma ve problemleri birlikte çözme becerileri daha yüksek aileler olduğu düşünülmektedir. Konu ile ilgili alan yazına bakıldığında; Gülay Ogelman, Körükçü ve Erman (2015) araştırmalarında annelerin çocuklarıyla çatışma düzeyleri arttıkça çocuklarda görülen saldırganlık, korkulu-kaygılı olma ve aşırı hareketlilik davranışlarının arttığını; olumlu ilişki düzeylerinin arttıkça, çocukların akranlarına karşı saldırganlık, korkulu-kaygılı olma, aşırı hareketlilik davranışlarının azaldığını bulmuşlardır. Li ve diğerleri (2015) annelerin çocukları ile yakın ilişki kurma çabalarının, çocukların olumsuz sosyal davranışlarının iyileşmesinde yardımcı olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Dursun (2010) ebeveyn tutumları ve çocuklarda görülen davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ev kadınlığı rolünü reddeden, koruyucu bir tutum benimseyen ve otoriter olan

annelerin çocuklarında dışa yönelim davranışlarından saldırganlık, kavgacı, aşırı hareketli ve dikkatsiz davranışlar görüldüğünü bulmuştur. Bu araştırma ile de annelerin çocuklarıyla çatışma düzeylerinin yüksek olması ve çocuğu ile olumsuz ilişkilerinin olmasının çocuklarda dışa yönelim davranışlarının ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilmektedir. Çocuğun anne ile sıcak ve pozitif ilişkisi çocuklarda görülen davranış problemlerini azaltırken aynı zamanda çocuğun gelişimini desteklemektedir. Uygunsuz ve olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkisi ise, çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunlara neden olabilmektedir (Deater-Deckard ve Petrill, 2004). Campbell (1994), Egeland, Carlson ve Sroufe (1993), anne ile çocuğun ilişkisinin, çocuktaki davranış problemlerini üzerinde önemli etkisinin olduğunu belirtirken; Pianta (1997) çocuklarda görülen davranış problemlerinin %10-15 oranlarında çocuğun yetişkinlerle yaşadığı ilişkilerle bağlantılı olduğunu, Usta (2014) ise, çocukların anneleri ile ilişkilerinde yakınlığın artmasının çocukta içe ve dışa yönelim davranış problemlerini azalttığı vurgulamıştır. Birbirlerini destekleyen araştırma sonuçlarından farklı olarak Fierra ve diğerleri (2016) okul öncesi çocukların psiko-sosyal davranışlarında anne-çocuk, baba-çocuk ve öğretmen-çocuk ilişkilerinin rolünü inceledikleri çalışmalarında, anne-çocuk ilişkisi ile çocukların psiko-sosyal davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Araştırma sonucunu destekleyen alan yazın ile birlikte anne ile yakın ilişkilerin, çocuklarda görülen problem davranışı azaltıcı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Mevcut çalışmada çocukların ana baba ilişki düzeyi ölçeğinin sadece anneler ile yapılan Türkiye geçerlik güvenilirlik çalışması ele alındığı için annelerin görüşü ile sınırlıdır ve bu sebeple sadece çocuklar ve annelere ilişkin değişkenlerce inceleme yapılmıştır. Çocukların davranışları ve yakın çevreleri ile kurdukları ilişkileri üzerinde babaların ve devam ettikleri okul öncesi kurumlardaki öğretmenlerinin de oldukça önemli etkileri olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple öğretmen ve baba görüşleri doğrultusunda ilişki düzeyleri ile çocukların problem davranışlarının inceleneceği çalışmalarında alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu konu ile ilgili yapılacak araştırmalarda çocukların davranış problemlerinin daha geniş örneklerle çalışarak sebepleri araştırılıp buna yönelik erken önleyici ve müdahale edici programlar geliştirilebilir. Araştırma kapsamında, anne-çocuk ilişki düzeyleri ile problem davranışlar arasındaki ilişkiden yola çıkılarak annelerin çatışma ve olumsuzluklara dayalı ilişkileri, çocuklardaki davranış problemlerinin artmasına sebep olabileceğinden annelere çatışma düzeylerini azaltabilecek anne eğitim programları uygulanabilir. Çocukların problem davranışlarını azaltarak sosyal becerilerini ve problem çözme becerilerini geliştirecek ailelerin ev ortamında uygulayabilecekleri etkinlikler planlanabilir ve okul ile iş birliği sağlanabilir.

Kaynakça

- Aguilar, B., Sroufe, L. A., Egeland, B., & Carlson, E. (2000). Distinguishing the early-onset/persistent and adolescence-onset antisocial behavior types: From birth to 16 years. *Development and Psychopathology*, 12(2), 109-132.
- Akgün, E. ve Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk ana baba ilişki ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,24(13), 44-53.
- Al Rub, M. F. A., Rababaeh, E. Q., & Mustafa, I. G. (2016). Maternal Socialization and Kindergarten Children's Behaviors from Jordanian Mothers' and Teachers' Perspectives. *Early Childhood Education Journal*, 1-13.
- Alisinanoğlu, F. ve Özbey, S. (2009). Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*,4 (1), 173-198.
- Arkan, B. ve Üstün, B. (2009). Davranım bozukluğu olan çocuklara psikiyatrik yaklaşımda anne-baba eğitim programları: İki örnek bağlamında bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2),155-174.

- Bao, P., Jing, J., Jin, Y., Hu, X., Liu, B., & Hu, M. (2016). Trajectories and the influencing factors of behavior problems in preschool children: A longitudinal study in Guangzhou, China. *BMC Psychiatry*, 16(1), 1-10.
- Bartan, M. ve Tezel Şahin, F. (2012) Ebeveyn çocuk ilişkisi envanterinin 60-72 Aylık çocukların anne babalarına uyarlanması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34,185-200.
- Button, S., Pianta, R. C., & Marvin, R. S. (2001). Mothers' representations of relationships with their children: Relations with parenting behavior, mother characteristics, and child disability status. *Social Development*, 10(4), 455-472.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Campbell, S. B. (1994). Hard to manage preschool boys: Externalizing behavior, social competence and family context at two year follow up. *Journal of Child Psychology*, 22, 147-166.
- Chansky, T. E. (2004). *Çocuklarda Endişe*. İstanbul: KuralDışı Yayınları.
- Crnic, K. A., Gaze, C. & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relation to maternal parenting and child behavior at Age 5, *Infant and Child Development*,14,117-132.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne baba çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deater-Deckard, K. & Petrill, S. A. (2004). Parent-child dyadic mutuality and child behavior problems: An investigation of gene-environment processes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*,45, 1171-1179.
- Derman, M. T. ve Başal, A. H.(2013) Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Driscoll, K. & Pianta, R. C. (2011). Mothers and fathers perceptions of conflict and closeness in parent-child relationships during early childhood. *Journal of Early Childhood & Infant Psychology*, 7,1-24.
- Dursun, A.(2010). *Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Egeland, B., Carlson, E., & Sroufe, L. A. (1993). Resilience as process. *Development and Psychopathology*, 5, 517-528.
- Eratay, E. (2011). Okul öncesi çocuklarında davranış problemleri. *Education Sciences*, 6(3), 2347-2362.
- Ferreira, T., Cadima, J., Matias, M., Vieira, J. M., Leal, T., & Matos, P. M. (2016). Preschool children's prosocial behavior: the role of mother-child, father-child and teacher-child relationships. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 1829-1839.
- Gander, M.J. & Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gardner, F., & Shaw, D. S. (2008). Behavioral problems of infancy and preschool children (0-5). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry*, 882-893.

- Garriaga, A. & Kiernan, K. (2014). Parents' relationship quality, mother-child relations and children's behaviour problems: evidence from the UK Millennium Cohort Study. Working paper, University of York. [Çevrimiçi: <http://www.york.ac.uk/spsw/staff/kathleen-kiernan>]
- Gimpel, G.A. & Holland, M.L. (2003). *Emotional and Behavioral Problems of Young Children*. New York: The Guilford Press.
- Gutman, L. M. & Feinstein, L. (2010). Parenting behaviours and children's development from infancy to early childhood: Changes, continuities and contributions. *Early Child Development and Care*, 180(4), 535-556.
- Gülay Ogelman, H., Körükçü, Ö. ve Ersan, C. (2015). Anne ve öğretmen ile olan ilişkilerin okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerini yordayıcı etkisinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1),179-206.
- Güven, E. (2013). *Çocuğun Davranış Sorunları İle Algıladığı Anne Baba Çatışması Arasındaki İlişkiler: Duygu Sosyalleştirmenin Aracı Rolü*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hill, N. E., & Bush, K. R. (2001). Relationships between parenting environment and children's mental health among African American and European American mothers and children. *Journal of Marriage and Family*, 63(4), 954-966.
- Hortaçsu, N. (2002). *Çocuklukta İlişkiler Ana Baba, Kardeş ve Arkadaşlar*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Johnston, C. (1996). Addressing parent cognition in interventions with families of disruptive children. (K.S. Dobson & K.D. Craig, Ed.) *Advances in Cognitive Behavioral Therapy*, (pp.193-209). London:Sage.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği geçerlilik güvenirlik çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kargı, E. ve Erkan, S.(2004). Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi (Ankara İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 135-144.
- Kaya, A. (2010). *İlköğretim Öğrencilerinin Anne-Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Kişilik Özelliklerine Göre Değişkenliğinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin*, 121(1), 95-113.
- Kerr, D. C., Lopez, N. L., Olson, S. L., & Sameroff, A. J. (2004). Parental discipline and externalizing behavior problems in early childhood: The roles of moral regulation and child gender. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(4), 369-383.
- Li, Y., Liu, L., Lv, Y., Xu, L., Wang, Y., & Huntsinger, C. S. (2015). Mother-child and teacher-child relationships and their influences on Chinese only and non-only children's early social behaviors: The moderator role of urban-rural status. *Children and Youth Services Review*, 51, 108-116.
- Maccoby, E. (1980). *Social Development: Psychological Growth and the Parent-Child Relationship*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

- Martí, M., Bonillo, A., Jane, M. C., Fisher, E. M., & Duch, H. (2015). Cumulative risk, the mother–child relationship, and social-emotional competence in latino head start children. *Early Education and Development*, 27(5), 590-622.
- Merrell, K.W.(2003). Preschool and kindergarten behavior scales examiner’s manual. Pro-ed and International Publisher.
- [çevrim-içi: <http://www.proedinc.com/customer/productView.aspx?ID=2285>].
- Office of Child Development (OCD), (2005). Understanding Common Problem Behaviors In Young Children, Special Report. University of Pittsburg.
- [çevrim-içi: <http://www.ocd.pitt.edu/Files/PDF/sr2005-07.pdf>].
- Oktay, A. (2007). Okul Öncesi Dönemde Disiplin. A. Oktay ve Ö. P. Unutkan (Ed.).*Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular*.(ss. 181-188). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Olçay, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal yeteneklerinin ve problem davranışlarının analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ovla, H. D. ve Taşdelen, B. (2012). Aykırı Değer Yönetimi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3),1-8.
- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeği'nin (pkbs-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60–72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *The Journal of International Social Research*, 2 (6), 494-517.
- Özmen, S. K. (2013). Anne-baba eğitim programının çocuklardaki davranış sorunları ve anne babaların depresyon düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 98-113.
- Özyürek, A. (2004). *Kırsal Bölge ve Şehir Merkezinde Yaşayan 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne- Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2010). Anne-baba olmak ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları. T. Güler (Ed.). *Anne Baba Eğitimi* (ss. 35-49). Ankara: Pegem Akademi.
- Pianta, R. C. (1997). Adult-child relationship processes and early schooling. *Early Education and Development*, 8(1), 11-26.
- Richman, N. (1977). Behaviour problems in pre-school children: family and social factors. *The British Journal of Psychiatry*, 131(5), 523-527.
- Saygı, D. (2011). *Ebeveyn – çocuk ilişkisi ölçeğinin Türkçe 'ye uyarlanması ve anne – çocuk ilişkisinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (İstanbul Örneklemi)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Saygı, D. ve Uyanık Balat, G. (2013). Anasınıfına devam eden çocuğu olan annelerin çocukları ile ilişkilerinin incelenmesi. *International Journal of Human Science*, 10(1), 844-862.
- Shala, M. (2013). Differences in behaviour problems among preschool children: Implications for parents. *Journal of Educational and Social Research*, 3(7), 716-720.
- Şehirli, N. (2007). *Çocuk davranışları değerlendirme ölçeği'nin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tarkoçin, S. ve Tuzcuoğlu, N (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8),339-354.
- Usta, Y. S. (2014). *Okul öncesi dönem çocuklarda davranış problemlerinin anne-çocuk ve öğretmen çocuk ilişkileri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uyanık Balat, G., Şimşek, Z. ve Akman, B. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirilmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34,263-275.
- Yaşar Ekici, F. (2014). Aile özellikleri ile okul öncesi eğitime devam eden çocukların problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2,2(2), 70-108.
- Yavuzer, Y. (2008). *Çocuk Psikolojisi*. (31. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Extended Abstract

Introduction

The aim of this study was to investigate the relationship between children's relations with mother in early childhood and behavioral problems in children. For this purpose, this study sought an answer to the question, "Is there a relationship between children's relations with mother in early childhood and behavioral problems in children?"

Method

This study used the general survey model among quantitative research methods in order to investigate the relationship between children's relations with family in early childhood and behavioral problems in children. The study sample consisted of 48- to 66-month-old children who attended a public kindergarten of the MNE in Düzce city center in 2015-2016 school year and their mothers (n = 170).

The study used three different data collection tools: " Personal Information Form" prepared by the researchers, "The Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS)" (Merrill, 2003) and "the Child-Parent Relationship Scale (CPRS)" (Pianta, 1992)". The personal information form included items about demographic information such as the participants' gender, education levels of the parents, number of siblings, ages of the parents, and the children's birth order.

The PKBS is a behavior rating scale designed by Kenneth W. Merrell in 1994 specifically for evaluating social skills and problem behaviors of children aged 3 to 6 years. It was revised in 2003 and standardized with a sample of ratings of 3.317 children aged 3 through 6. The revised version of the scale consists of two scales: Social Skills Scale and Problem Behaviors Scale. The PKBS was tested for validity and reliability by Fatma Alisinanoğlu and Saide Özbey for use with Turkish children. The Problem Behaviors Scale part was used in this study. As a result of the factor rotations and factor analyses conducted during the adaptation, validity and reliability tests of the Problem Behavior Scale, 15 items were excluded from the original form. Therefore, the Turkish version consisted of four factors: Externalizing Problems consisting of 16 items, Internalizing Problems consisting of 5 items, Antisocial consisting of 3 items and Self-centered consisting of 3 items. The construct reliability and explained variance scores for the first, second, third and fourth factors were .96 and .62, .90 and .65, .89 and .73, and .75 and .51 respectively. The Cronbach's alpha values were .95 for the first factor, .87 for the second factor, .81 for the third factor and .72 for the fourth factor. The overall Cronbach's alpha value of the Problem Behaviors Scale was .96 (Alisinanoğlu and Özbey, 2009). The Child-Parent Relationship Scale (CPRS) was designed by Robert C. Pianta in 1992 to explore parents-child relationship. The CPRS was adapted into Turkish and tested for validity and reliability for use in Turkish culture by Akgün and Yeşilyaprak (2010). The Turkish version of the CPRS uses a 5-point Likert-type rating scale consisting of 24 items. The Turkish version of the scale consisted of two subscales. The test-retest reliability coefficients for Conflict subscale, Closeness subscale and for the overall scale were .98 ($p<.01$), .96 ($p<.01$) and .96 ($p<.01$), respectively. Also, the internal consistency coefficients Conflict subscale, Closeness subscale and for the overall scale were .85, .73 and .73, respectively (Akgün and Yeşilyaprak, 2010).

After data were collected from 173 people, the outliers were removed and the sample was reduced to 170 people. Before the data analysis process, the reverse items were reversed. Also, a t-test and one-way analysis of variance were used to determine whether the children's average scores on the Problem Behaviors Scale and the parents' average scores on the Parent Relationship Scale differed in terms of several variables. In order to determine the source of difference, Levene's statistic values were calculated to test the homogeneity of the variances, and Tukey's test was used in cases of uniformly distributed variance while Tamhane's T2 test was used in cases of non-uniformly distributed variance. Finally, a Pearson Product Moment Correlation Analysis was conducted to compare behavioral problems in children with parents-relationship. All the statistical analyzes were performed with IBM SPSS software version 21.0.

Results and Recommendations

Aiming to investigate the relationship between children's relations with mother in early childhood and behavioral problems in children, this study first examined the children's family relationship levels as reported by the mothers based on different variables. Then the children's behavior problem levels as reported by the mothers based on different variables were examined. Finally, a significant relationship between the children's family relationship levels and their behavioral problems was sought.

According to the analysis of the relationship between the children's family relationship levels and their gender, the mothers' closeness to their children did not vary depending on the children's gender, but the mothers with a son had a more negative relationship with their children on the conflict subscale. The levels of family relationship varied depending on the mothers' ages on the conflict subscale. The mothers who were 21 to 30 years old had a relationship with their children on the conflict subscale more often than the mothers in other groups of age. The fact that middle-aged parents were more experienced and had more than one child could have led to this result.

The analysis of the relationship between the average scores of the family relationship levels and the parents' education levels showed that the mothers' level of education was not an effective factor on the children's family relationship levels. As for the impact of the children's birth orders on their family relationship levels, in this study, the later the children were born, the lower the mothers' conflict levels were and the more positive their relationship levels were. This result could be attributed to the fact that the mothers got more experienced about child development and education after their firstborn children and, therefore, they had a healthier attitude towards their later-born children. Also, the family relationship level scores on the conflict subscale varied significantly according to the total durations of time the children attended pre-school institutions. In fact, the children who attended a pre-school institution for longer periods of time and the mothers of these children had conflicts less frequently. This result confirms the importance of pre-school education in the development of children's interpersonal communication and social skills.

This study also produced some findings from the analysis of the children's problem behaviors as reported by their mothers based on different variables.

To begin with, there was no significant difference between the children's problem behavior levels based on the gender factor. In terms of the relationship between the children's birth orders and their levels of behavioral problems, it was the group of middle-born children or one of the children in the same group that demonstrated problem behaviors least. On the other hand, the group of children that demonstrated problem behaviors most was the group of firstborn children. This result could be attributed to the children's family relationship levels.

According to the analysis of the children's birth orders and their family relationship levels, in this study, the later the children were born, the lower the relationships were on the conflict subscale. In the light of this, the relationship with a high level of conflict that the mothers experienced with their firstborn children might have caused more problem behaviors in the firstborn children.

Also, the analysis of the mothers' ages and the children's problem behavior levels showed that there were significant differences between the mothers who were 21 to 30 years old and those who were 31 to 40 years old on the overall scale average scores. This result suggests that the behavioral problems in the children decreased with increasing ages of the mothers, and that the younger mothers reported more behavioral problems with their children.

Comparison of the children's behavioral problems based on their mothers' education levels showed that the mothers' education levels did not lead to any significant difference in the children's behavioral problem levels. Also, among the mothers who believed that their children had problem behaviors, the mothers of the children who demonstrated externalizing problems sought help from an expert.

Finally, the children's behavioral problems did not vary according to the total durations of time they attended to a pre-school institution. There was a moderate significant positive correlation between the mothers' relationship levels and the children's behavior problems. We could suggest that as the children's levels of relationship with their mothers progressed negatively, their behavior problems would also increase.

Since this study dealt only with the scale's validity and reliability tests conducted with mothers in Turkey, the children's family relationship levels and their problem behavior levels are limited to the opinions of the mothers surveyed in this study. Nevertheless, the children's fathers as well as the teachers at the pre-school institutions where they attended could also have important effects on the children's behaviors and relationships with their close social circles. For this reason, research on the children's relationship levels and problem behavior levels based on their teachers' and fathers' opinions would also contribute to the literature. In addition, future research

on this topic can study children's behavior problems by working with larger samples, explore the factors involved and develop early intervention programs.